

SEMLEGESÍTÉS A TOLMÁCSOLÁS ÉS A FORDÍTÁS SORÁN: INTERKULTURÁLIS NÉZŐPONTOK

NEUTRALISATION IN INTERPRETING AND TRANSLATION: INTERCULTURAL PERSPECTIVES

ZUZANA BOHUŠOVÁ¹

A tanulmány a tolmácsolás folyamatában nagy szerepet játszó semlegesítési eljárásokat tipologizálja, és kísérletet tesz a semlegesítési stratégiák fogalmának meghatározására. A semlegesítés, mint ahogyan a cikk empirikus része és elemzése is bizonyítja, nemcsak a tolmácsolás, hanem a szépirodalmi szövegek fordításában is alkalmazott fordítási gyakorlat. Használata függ a fordító kompetenciájától és közvetítési szándékának irányultságától, e két nézőpontot szem előtt tartva elemzi a szerző a kiválasztott regényt német és szlovák nyelven. Ez azért izgalmas vállalkozás, mert egy szlovák író nő német nyelven megjelentetett és később szlovákra is lefordított regényéről van szó, amelyben így az interkulturalitás központi jelentőségűvé válik.

Kulcsszavak: semlegesítés, tolmácsolás, fordítás, kontrasztív és interkulturális nézőpont

The paper presents a typology of neutralisation processes having a great role in the process of interpreting, and makes an attempt to define the concept of neutralisation strategies. As the empirical part and analysis of the paper prove, neutralisation is a translation practice that is not only applied in interpreting but also in the translation of literary texts. Its use depends on the translator's competence and the target of his/her mediation intentions. The author analyses the selected novel in German and Slovakian from these two perspectives. This is an exciting venture because the novel was published by a Slovakian female writer in German, and was only translated into Slovakian later so interculturality gains crucial importance.

Keywords: neutralisation, interpreting, translation, contrastive and intercultural perspectives

Ennek a cikknek a legfontosabb kulcsszava és terminusa az ún. semlegesítés. Célom az, hogy rávilágítsak arra, mit jelent a tolmácsolás és a fordítás során a semlegesítés mint követelmény és stratégia, valamint e jelenség elemzése interkulturális szempontok bevonásával. Ez a cikk a tolmácsolási folyamatokban alkalmazott semlegesítési stratégiákkal kapcsolatos korábbi elemzéseimre támaszkodik (BOHUŠOVÁ 2009, 2010, 2011, 2012, 2013), eredményeimet ebben az írásban a fordítás nézőpontjával egészítem ki.

¹ Dr. phil. habil. PhD Zuzana BOHUŠOVÁ, PhD
Bél Mátyás Egyetem
Tajovského 40
974 01 Banská Bystrica
Szlovákia
E-mail: zuzana.bohusova@umb.sk

BEVEZETÉS: SEMLEGESÍTÉSI STRATÉGIÁK

Kezdjük gondolatmenetünket egy idézettel:

„Egy jó tolmácsnak mindenhez kell értenie. Egy olyan ember, aki térkép és iránytű nélkül a nyílt vízen hajózik, s nem tudja, hogy hová sodródhat. Az, hogy mennyire ismeri az általa tolmácsolt nyelvet kevésbé fontos, sokkal lényegesebb a talpraesettsége és azon képessége, hogy megragadja a lényegét.“
(VILIKOVSKÝ 2011, TA3).

Ha akarunk, vitatkozhatunk is az elismert szlovák fordításkutató és gyakorló fordító fenti állításával (úgy, ahogy ezt a 2013. évi Bozeni IDT-én az E8-as szekció vitájának keretei közt meg is tettük), de egy biztos: amennyiben a tolmácsolás során döntő szempont a lényeg kiemelése és egyben annak megértése, hogy mi magának a tolmácsolási szituációnak a lényege, akkor az is hasonlóan fontos, hogy ki tudjuk szűrni azt is, ami nem lényeges. A kihagyás, az elrejtés, az elfedés és információk figyelmen kívül hagyása azonban nem tekinthető indokolt, megalapozott tolmácsolási vagy fordítási stratégiának. Ezenkívül a (konferencia)tolmácsok munkáját szabályozó legfontosabb alapelvek is kimondják, hogy:

– a tolmácsnak az eredetihez hűen, pontosan és teljes mértékben ragaszkodva az elhangzott információtartalomhoz kell tolmácsolnia (a kiinduló szöveg, azaz a forrásnyelvi szöveg eredetű visszaadását kell munkája céljának tekintenie),
– a tolmácsnak pártatlannak kell lennie (vö. a pártatlanság elvével).

Ezek a tolmács szakmához tartozó etikai és a tolmácsoláskutatás szakirodalmának elméletében (pl. KALINA 1998a) is kifejtett elvek azonban gyakran ellentmondásosak, és a tolmács a mindennapi munkája során is érezheti az elmélet és a gyakorlat között feszülő ellentétet, illetve észleli az ideális, a tökéletes tolmácsolási teljesítmény eszménye és a valóságban végbemenő tolmácsolási folyamat és tolmácsolási eredmény közötti különbséget. Hogyan lehet ezt az ellentétet feloldani? Erre a kérdésre a semlegesítés elvének alkalmazása adhatja meg a választ.

1. A FORRÁSNyelvi ÉS CÉLNYELVI SZÖVEGEK JELLEMZŐ JEGYEI

A semlegesítés általában elfogadható stratégiaként jelenik meg, ha a forrásnyelvi és a célnyelvi szövegek szövegjellemzőit mint tulajdonságjegyeket fogjuk fel, és így ezeknek egy olyan lényegi státuszt tulajdonítunk, amely meghatározza az egész szöveg jellemzőit. Ezek a jellemző jegyek lehetnek egymással ellentétesek is, és ilyenkor a semlegesítés rendszerint (és szinte kizárólag) a nem jelölt ellentétet hordozó szöveg javára megy végbe. A szövegjellemzők a szöveg egészének szempontjából lehetnek:

- centrálisak (dominánsak, lényegesek) vagy marginálisak (mellékesek, lényegtelenekek), ill.
- tendenciálisak (célirányosak, szándékosak) vagy akcidentálisak (véletlenszerűek, nem szándékosak, automatikusak).

A felsorolt szövegjegyek kombinálhatók, s létrejöhetnek olyan szövegek is, amelyekben egy jellemző jegy dominánsan, de ugyanakkor nem funkcionálisan van jelen (l. lentebbi bekezdések). Mindenesetre az optimális fordítási és tolmácsolási eredmény a megfelelő és kiegyensúlyozott mennyiségben tartalmazza a meghatározó jegyeket, mind a centrálisakat, mind a marginálisakat, azaz a lefordított szövegben optimális arányban vannak jelen a meghatározó jegyekben gazdag és a meghatározó jegyeket nélkülöző nyelvi elemek.

A tolmácsoláshoz kapcsolódó semlegesítési elmélet gyökere a szakmai etikában fogalmazódott meg. A tolmácsok tipikus eljárási módjaihoz mindig is hozzátartoztak az olyan semlegesítési kísérletek, mint például a vulgáris, a politikailag helytelen vagy a célkultúrában nem elfogadható szövegjegyek, vagy a célnyelvre át nem ültethető jelenségek semlegesítése. A semlegesítés mint stratégia tehát simítást, kiegyenlítést, egyszerűsítést, enyhítést, mérséklést és szépítést vagy szebb, eufemisztikusabb kifejezőmódot jelent. Mindez a sikeres kommunikáció nevében történik, amit a tolmácsnak garantálnia kell.

Ezen kívül a kiinduló (forrásnyelvi) szöveg számtalan további nyelvi és paraverbális jegyét is szokás semlegesíteni (vö. lentebbi példák).

2. AZ ARANY KÖZÉPÚT TENDENCIÁJA

A semlegesítések megfeleltethetők az ún. közép-re tartás tendenciájának is, ami a tolmácsolásnál és fordításnál elfogadott szempont. Ennek az elvnek a helyességét erősítik a következő megfontolások is:

- A fordítás **mediáció**, azaz nyelv- és kultúráközvetítés.
- A fordítás az **inter-** és **transzkulturális** kommunikáción alapszik.
- A tolmácsolástól elvárt egyik legfőbb követelmény a semlegesség (= a pártatlanság elve).
- Az értelmezés „tolmácsolás közbeni beszéd”.
- A társadalmak és a különböző kultúrák és nyelvek keveredése olyan hibrid jelentéseket hoz létre, amelyeknek következményei a fordításban és a tolmácsolásban is kirajzolódnak. Ilyen például az ún. „is-is” és az ún. „sem-sem” jelentések irányába való elmozdulás. (Eltekintve most a valóság többféle értelmezésének lehetőségétől és az autentikusság kérdésének ambivalens voltától.)

A középhez, a közép-re tartáshoz való visszatérés szükségességét képviseli a német filozófus és kutató, Peter Sloterdijk, aki egyben íróként, dramaturgként is tevékenykedik, és a Karlsruhe-ban található Állami Művészeti Főiskola rektora. 2012 óta operák szövegkönyvének írójaként is ismert (pl. *Babylon*, amelyet a Bajor Állami Operában 2012-ben mutattak be). Őt idézzük:

„Bölcsesség azáltal születik, ha az emberek az extréméből visszatálnak a középhez. És ez a visszatérés a középútra a normalitásba való visszatérést jelenti (...), tehát a rendkívüliből kialakul az értelem, az értelmesség egy különleges formája, ami magát a bölcsességet jelenti, és ami sokkal inkább egy hangulatban vagy egy kisugárzásban tud kifejeződni, mintsem egy pozitív tudásban.” (SLOTERDIJK 2012, internetes forrás)

3. MIT LEHET SEMLEGESÍTENI?

A fordításban vagy a tolmácsolásban semlegesíthetőnek tarthatjuk például a következő szövegjegyeket:

- idegen akcentus,
- bizonyos nyelv, nyelvek pluricentrikus voltából adódó szemantikai jegyek,
- stilisztikai hibák, mint például egyhangú szintaktikai szerkezetek, ismétlődő terminológia, jelölések,
- tényszerű hibák,
- célzások, mellékjelentések, jelentésárnyalatok elhagyása,

- intertextualitásra utaló szövegrészek kihagyása,
- metanyelvi jelenségek, pl. nyelvi viccek,
- szubsztenderd nyelvi elemek,
- metaforák és a képszerűség más formái,
- nép- és tájnyelvi szavak,
- népek, népcsoportok pejoratív megnevezései,
- az eltúlzott internacionalizálás elemei,
- expresszív elemek halmozása,
- nem empátikus elemek, pl. sértések/invektívák stb.

Annak szemléltetésére, hogyan működik ez a gyakorlatban, három példa következik:

1. A beszélő idegen akcentusát a kiindulási, a lefordítandó szöveg domináns/feltűnő, de egyben akcidentális (véletlenszerű, lényegtelen, nem szabályozható) jegyének tarthatjuk. Ebben az esetben egy idiolektusról van szó, amit a beszélő nem, vagy csak nehezen tudna befolyásolni, illetve kiküszöbölni, és ami egyúttal a célnyelvre nem vagy csak nehezen volna átültethető. Az idiolektus a szöveg lényegi jellemzője ugyan, mégis a szituáció egészére nézve, ill. a célkultúrában lényegtelen elem. Az észlelt idegen akcentus nehezítő körülmény a tolmács számára, főképpen a percepció folyamatok tekintetében. Az idiolektus mint szövegjegy ebben a szituációban kötelező és elkerülhetetlen semlegesítési stratégia alkalmazását vonja maga után.
2. A forrásnyelvi szövegben található hibák javítása vitatott, sokat tárgyalt témája a fordítás- és tolmácsoláskutatásnak. Ha a hibákat úgy kezeljük, mint a szövegek jellemző jegyét, mint ahogyan ezt a fentiekben javasoltam, akkor a semlegesítés, azaz a hiba kijavítása elfogadható stratégia.
3. A nyelvi viccek, ill. szójátékok azért jelentenek kihívást a fordító, a tolmács számára, mert a nyelvek közti közvetítés nem szószintű példái, és így a kulturális mediáció alapvető esetei is egyben. Nyelvhez kötött, berögzült formák, amelyek nemcsak egy adott nyelv, hanem egy adott kultúra által is determináltak. A semlegesítésük lényege abban áll, hogy verbális formában anekdotákkal, vicces példákon vagy összehasonlító, szemléltető nyelvi példák segítségével próbáljuk meg elmagyarázni a vicc lényegét, mivel szó szerinti fordítással nem tudjuk biztosítani a helyes értelmezést. Ilyenkor azonban rendszerint az történik, hogy a magyarázat miatt a humor eltűnik a szövegből, azaz semlegesítődik. Álljon itt egy jó példa a nyelvi viccre, amit szlovák nyelvre nem lehet szó szerint lefordítani, hiszen az adott ige nem többjelentésű szó:
Zwei Jäger treffen sich. Beide tot.

4. SEMLEGESÍTÉS MINT STRATÉGIA VAGY MINT SZÖVEGJEGY?

A szó szűkebb értelmében a tolmácsolás folyamán bekövetkező semlegesítéseket stratégia-ként értelmezhetjük, mert ezek egyrészt a tolmácsolási teljesítmény állandó jellemzői, másrészt a tolmácsolás során aktiválódó feldolgozási folyamatok kísérői, mint ahogy ezt Sylvia Kalina megfogalmazta (KALINA 1998a, 1998b). A szó tágabb értelmében a semlegesítések az egész tolmácsolási folyamat velejárói, úgyszólván immanens jegyeiként is értelmezhetők. Miben áll a különbség a két meghatározás között? Amíg a stratégiák a nyelvi eszközökhez és tartalmakhoz tartoznak, tehát a szemantikai síkot érintik, addig a semlegesítések révén a kommunikáció másodlagos, kiegészítő, konnotatív jegyei érintettek, és a semlegesí-

tési stratégiák segítségével például kihagyhatók. Itt azonban a szupraszemantika területét érintjük. A tolmácsoláskor előforduló semlegesítések a következők lehetnek:

A semlegesítések horizontális csoportosítása:

- kötelező (elkerülhetetlen),
- fakultatív (lehetséges),
- nem megfelelő, nem odaillő (hibás) semlegesítések,
- egyedi esetnek számító látszólagos semlegesítések.

A semlegesítések vertikális csoportosítása:

- funkcionális (célszerű, szándékos) semlegesítések,
- szükségszerű semlegesítések,
- funkció nélküli (céltalan, véletlenszerű) semlegesítések.

5. SEMLEGESÍTÉSEK A FORDÍTÁSBAN

A semlegesítés fogalmának tisztázása és a tolmácsolásban használt semlegesítési stratégiák felvázolása után azt vizsgálom, hogy irodalmi szövegek fordítása esetén is találkozhatunk-e ezzel a jelenséggel. Mivel az irodalmi szövegek fordításával szemben az az elsődlegesen elvárt követelmény, hogy a célszövegben is tökéletesen megjelenjenek a forrásnyelvi szöveg szövegjellemzői, így a fordítónak a fentebb tárgyalt szövegjegyek lehető leghűbb visszaadására kell törekednie. Ebből következően a semlegesítés, a kihagyás, az elrejtés, a szövegből való eltávolítás stratégiáját irodalmi szövegek esetében feltételezhetően nem tarthatjuk elfogadhatónak, sőt úgy vélhetjük, hogy az eredeti szöveget súlyosan elferdítő, hibás fordítói stratégiáról van szó.

Irena Brežna *Die beste aller Welten* (2008) című, magyarra még le nem fordított, de szlovák nyelven már megjelent (*Na slepačích krídlach*, 2010, a cím jelentése németül: Auf Hühnerflügeln) gyermekkori emlékeit feldolgozó regényének kapcsán megpróbálom bemutatni, hogy adott körülmények között a fordítás során adódnak olyan esetek, amikor a fordító a semlegesítés stratégiáját választja, illetve nincs más megoldási lehetőség, mint a neutralizáció.

A regényben leírt eseményeket az író nő szlovák nyelven élte át, de németül vetette őket papírra. A fordító tehát voltaképpen visszafordította azokat szlovák nyelvre. Az író nő munkanyelve a német, de él azzal a szabadsággal, hogy a német nyelvet kreatívan formálja és a saját szabályai szerint használja, így például sajátos szóképzéseivel gazdagítva a német nyelvet. Így a német eredeti számos szövegjegyet (azaz szupraszemantikai jegyet) tartalmaz, amit csak nehézségekkel és kivételes esetekben lehet a szlovák fordításban megtartani. Nézzünk erre a megállapításra példákat, mégpedig olyanokat, amelyek a semlegesítés stratégiáját mutatják be! Az említett regény német eredetijének és szlovák fordításának oldalait a következőképpen jelölöm: „Dt. S.” ill. „Slow. S.”.

Szövegpéldák	Magyarázatok
Dt. S. 8 Spatzen singen auch, sage ich. Sie (Oma) meint: Spatzen tschwirieken , das ist kein Gesang. Slow. S. 8 Aj vrabce spievajú, vravím jej. Ale babka tvrdí, že vrabce čvirikajú, a to nie je spev.	Az egzotikus, kreatív, új lexémák semlegesítése Az onomapoétikus ige, a tschwirieken a német nyelvben nem létezik, az író nő egyedi alkotása. A szövegkörnyezetnek és az onomapoétikus formának köszönhetően azonban teljesen érthető. Ez az egyedülálló, egzotikus, kreatív szövegjegy a szlovák nyelvű fordításban kényszerűszerű módon a semlegesítés áldozata lett.

Dt. S. 11 Großmutter teilt ihr Brot nur mit Meisen, sie hat nur Meisen im Kopf. Slow. S. 12 Babka sa o svoj chlieb delí akurát tak so sýkorkami, v hlave má samé otrusiny.	Képszerű, kétjelentésű kifejezések semlegesítése A német kifejezés „Meisen im Kopf haben” legalább kétféleképpen értelmezhető: „cinegék (bolondságok) vannak a fejében”. Mindkét jelentés képszerű és jól illik a szövegkörnyezetbe: madarakra/cinegékre gondolni vs. csak hasztalan dolgok vannak a fejében. Ez a kétértelműség a fordításban egyértelművé válik: „Nagynak csak pelyva van a fejében”, tehát semlegesítődik.
Dt. S. 21 Ich sitze neben ihr in der Küche auf meinem Hocker. Slow. S. 27 Sedávam vedľa nej v kuchyni na šamlíku.	Germanizmusok a szlovák nyelvben A germanizmusok átvett német szavak, amelyek bekerültek egy idegen nyelvbe, és különböző stilisztikai szinteken működnek: dialektusokban, köznyelvi formákban, szakzsargonban, az irodalmi nyelvben. A „visszafordításkor” ez a különleges ismertetőjegy veszendőbe megy, a germanizmus valódisága mint a szlovák nyelvben jelölt elem instabillá válik. Az előttünk lévő példában is ez történik. A germanizmust alapvetően ott használják, ahol egy szokásos német szót a köznyelvben is mondanak: Hocker – köznyelvi szlovák nyelvben: <i>šamlík</i>, a németben és germanizmusként is Schemel, ez a szlovákban azonban gyakran <i>hokerlík</i>, tehát átveszi a Hocker jelentését.
Dt. S. 29 Bei den Erwachsenen bekomme ich gleich Öhrchen und trage Schühchen und kann neben ihnen nicht ruhig gehen, ich muss ruhigelein gehenchengehen. [...] Eine riesige Welt ist interessanter als ein Weltlein mit lauten Kleincheneins. Ein Kleincheneinlein wächst zurück in den Boden und wehrt sich nicht. Slow. S. 37 Od dospelých si hneď vyslúžim ušká a topánočky a nemôžem vedľa nich pomaly kráčať, ale musím pomalinky bežinkať [...] Obrovský svet je zaujímavejší než svetoček so samými drobunkými zdobeninami. Drobučičká zdobenina vrastá naspäť do zeme a nebráni sa.	Metanyelvi elemek semlegesítése A kicsinyítések a szlovák nyelvben gyakoriak és nem jelöltek. A német szövegben rendkívülien, egyedi formában és kreatív módon próbálja meg az író a szlovák nyelv ezen tulajdonságát szemléltetni és ironizálni. Így a német nyelvben egyedülálló és kreatív szavak keletkeznek, amik a szlovák nyelvre történő fordítás során elveszítik ezeket az ismertetőjegyeket. Így jön létre egy nem átvihető/fordítástechnikailag nem megoldható probléma, mert az író irodalmi teljesítményét a szlovák nyelvre történő fordítás során egyszerűen jelöletlen nyelvi elemekkel helyettesíti a fordító.
Dt. S.8 Kameradin Lehrerin fordert uns auf, ihr zu melden, wenn jemand in der Familie nicht bewusst ist. Slow. S.9 Súdržka učiteľka nás vyzýva, aby sme jej oznámili, keby niekto z našej rodiny nebol uvedomelý.	A nyelvi pluricentrikusság semlegesítése Az ideológiai szint mellett az előttünk lévő példában különösen jól megvilágítható, hogy a kollokáció („bajtársnő tanárnő”) arra utal, hogy az eredeti írás elsősorban a svájci könyvesboltok számára íródott. Azaz itt egy ún. pluricentrikus jelöléssel állunk szemben, amikor a használt lexéma a svájci német nyelv sajátossága (jelöletlenül: elvtársnő tanárnő). A német nyelv pluricentrikus komponensei rendszerint nem fordíthatóak le más nyelvekre, így nem ültethető át a szlovák nyelvbe sem. Hiányoznak a mindenkori ekvivalensek, ezért szükséges a semlegesítés.

Dt. S.13 In der Schule grüßen wir uns mit: Ehre der Arbeit.	Ideológiai semlegesítés A köszönés <i>Tiszteld a munkát! (Ehre der Arbeit)</i> kötelező volt az iskolákban, hivatalokban, az üléseken és a hivatalos levelezésben stb. A hozzárendelt jelentés ez volt: Demonstráljuk a munkának járó tiszteletet. A szlovák fordításban az ideológiai jelző megmarad ugyan, de veszendőbe megy, neutralizálódik a konnotáció.
Slow. S.16 V škole sa zdravíme: Česť práci.	

ÖSSZEGZÉS

A semlegesítés a tolmácsolási folyamatok és tolmácstevékenység alapvető velejárójának bizonyult. Ez egyrészt kölcsönös viszonyban áll a tolmácsolásra oly jellemző, általánosan ismert és alkalmazott „középre tartás” stratégiájával, másrészt megfelel a mediáció, a nyelv- és kultúraközvetítés, a transzkulturális kommunikáció, valamint a tolmácsoktól elvárt semlegesség elvének. A tolmácsolás folyamán alkalmazott semlegesítések és a megszokott módon használt kognitív tolmácsolási stratégiák között a legjelentősebb különbség abban áll, hogy a stratégiák a nyelvi eszközöket és tartalmakat (szemantikát), míg a semlegesítések „csupán” a kommunikáció jegyeit (szupraszemantikát) érintik.

A cikk azzal a kérdéssel foglalkozott, hogy a semlegesítéssel járó beavatkozás a szövegbe csak a tolmácsolás jellemzője-e, vagy tetten érhető-e például irodalmi szövegek fordítása esetén is. A szlovák–svájci író, Irena Brežná könyvének szlovák fordításában (*Na slepačích krídlach*) több példát és bizonyítékot találhatunk erre.

A semlegesítési stratégiák csak alapos fordításelemzés során tárhatók fel, és nyilván nem minden fordításra jellemzőek. Az itt elemzett regény azonban interkulturális szempontból speciális eset is egyben.

IRODALOM

- BOHUŠOVÁ, Z. 2009. *Neutralizácia ako kognitívna stratégia v transkultúrnej komunikácii. Lingvistické analógie*. Banská Bystrica: DALI.
- BOHUŠOVÁ, Z. 2010. Neutralisierungsstrategie und Invarianzphänomen beim Dolmetschen. *TRANS- Internet Zeitschrift für Kulturwissenschaften*, Nr. 17. http://www.inst.at/trans/17Nr/2-1/2-1-_bohusova17.htm
- BOHUŠOVÁ, Z. 2011. Intertextualität und historische Marker beim Dolmetschen. In: *Deutsch-slawische Kontakte – Geschichte und Kultur: Festschrift für Mária Papsonová*. Košice: UPJŠ., 201–216.
- BOHUŠOVÁ, Z. 2011. Wenn Karel Gott auf Deutsch spricht... Identifizieren und Klassifizieren von Neutralisierungsfällen beim Dolmetschen. In: LACHOUT, Martin (Hrsg.): *Aktuelle Tendenzen der Sprachwissenschaft. Ausgewählte Beiträge zu den GeSuS-Linguistiktagen an der Metropolitan Universität Prag, 26.–28. Mai 2011*. Hamburg: Dr. Kovač, 103–117.
- BOHUŠOVÁ, Z. 2013. Suprasemantische Merkmale beim Dolmetschen und Neutralisierungstheorie in der Dolmetschwissenschaft. In: BOHUŠOVÁ, Z.–HUŤKOVÁ, A. (eds.) *Translationswissenschaft und ihre Zusammenhänge – The Translation Studies and Its*

Contexts – Translatológia a jej súvislosti 5/2013. Gegenwärtige Translationswissenschaft in der Slowakei. Wien: Praesens, 66–92.

BREŽNÁ, I. 2008. *Die beste aller Welten*. Berlin: Edition Ebersbach.

BREŽNÁ, I. 2010. *Na slepačích krídlach*. Bratislava: Aspekt.

KALINA, S. 1998a. *Strategische Prozesse beim Dolmetschen*. Tübingen: Narr.

KALINA, S. 1998b. Kognitive Verarbeitungsprozesse. In: SNELL-HORNBY, M.–HÖNIG, H.–G. et al. (eds.): *Handbuch Translation*. Tübingen: Narr, 330–335.

KOŠTÁLOVÁ, D. (2012): Irena Brežnás *Die beste aller Welten* im Spiegel des Intertextualität-Diskurses. *Slowakische Zeitschrift für Germanistik*, Jg. 4, Heft 2, 17.–27.

SLOTERDIJK, P: *Weisheit (1)*, 3sat-Dokumentarfilm.

<http://www.youtube.com/watch?NR=1&feature=endscreen&v=rIgqyItKP0o> (letöltve: 2013-09-19)

TA3. 2010: *Portrét Jána Vilikovského*. Redaktor Petr Bohuš.

http://www.ta3.com/sk/relacie/12_portret/10487_relacia-portret-jana-vilikovskeho (letöltve 2011-09-10)